

Systematická pozornost, kterou věnuje komunistická strana a vláda Kuby problémům formování socialistického způsobu života, je podmíněna v prvé řadě úrovní rozvoje dosažené za posledních 25 let. V současné době je možné a nutné věnovat zvýšenou pozornost nejen rozvoji ekonomiky, ale i celé řadě sociálních otázek. To se vztahuje na problémy harmonické vazby různých sfér společenského života a všestranného rozvoje člověka a jeho schopností. V této souvislosti, narůstá význam tělesné kultury jako účinného prostředku formování aktivních životních postojů člověka.

Formování socialistického způsobu života je určováno podmínkami života jednotlivých lidí a skupin obyvatelstva. Vyjadřuje samotnou životní činnost a subjektivní dispozice k ní v různých formách: v pracovní a společenské činnosti, v rodinném životě, volném čase. Je to dáno tím, že činnost lidí je neoddělitelná od podmínek, v nichž se uskutečňuje, od reálných potřeb a duchovních motivací člověka. V naší zemi je upřesnění obsahu socialistického způsobu života a rozpracování příslušných pojmů spojeno s potřebou realizace empirických výzkumů. Ve světle usnesení I. a II. sjezdu Komunistické strany Kuby nabývá tato otázka neobvyklého významu. II. sjezd strany zdůraznil důležitost tělesné kultury jako neoddělitelné složky způsobu života našeho lidu, poukázal na její vliv na zdraví lidu, na racionální trávení volného času, na komunikaci mezi lidmi a na zvýšení jejich sociální aktivity. Proto je velmi aktuálním problémem a současně i jedním z hlavních úkolů našeho tělovýchovného hnutí studium o postavení tělesné kultury ve způsobu života jednotlivých sociálně demografických skupin obyvatelstva.

Způsob života prochází při přechodu od jedné společensko-ekonomické formace ke druhé kvalitativními změnami. Tak například v předrevoluční Kubě prakticky neexistovaly masová tělesná kultura a masový sport. Amatérský sport se omezoval na úzký okruh soukromých klubů a společností, kam byl pro pracující přístup uzavřen. Pouze 0,25 % z celkového počtu obyvatelstva země pěstovalo tělesnou kulturu a sport. Buržoazie neměla zájem na rozvoji této oblasti, sport měl převážně profesionální charakter. Tělesná kultura a sport jako prostředky upevňování zdraví tedy nepronikly do způsobu života většiny obyvatelstva.

Je nutno poukázat na to, že ústředním problémem sociologické teoretické analýzy i empirických výzkumů se stávají otázky kvalitativních rozdílů způsobu života v současnosti a v předrevolučním období.

Mimořádná pozornost, která je věnována práci jako specifické lidské činnosti, jež má rozhodující význam pro existenci a pokrok společnosti a rozvoj osobnosti, neznamená, že socialistický způsob života se omezuje na pracovní činnost. Naopak, práce slouží ve své konkrétní podobě za výchozí moment pro analýzu těch druhů činností, které se realizují ve volném čase. Někdy se však zvětšuje role volného času při formování socialistického způsobu života a nedoceňuje se rozhodující úloha práce. Zkoumáme-li konkrétní stránky způsobu života, nesmíme ztratit ze zřetele jeho celistvý charakter. Tento požadavek vystupuje do popředí zejména při analýze tělovýchovné a sportovní činnosti.

Některé údaje o místě tělesné kultury ve způsobu života dospělého obyvatelstva Kuby

Výsledky empirického výzkumu

V roce 1981 a 1982 byl proveden sociologický empirický výzkum ve dvou městech střední velikosti, jaká jsou typická pro Kubu. Objektem sledování byli pracující a také nepracující obyvatelé měst Colon a Artemis. Výběr objektu výzkumu byl podřízen projektu výzkumu v rámci pětiletého plánu. Anketu vyplnilo v obou městech celkem 1365 osob (966 dělníků a zaměstnanců a 369 žen v domácnosti a penzistů).

Respondenti se většinou shodně vyjádřili, že tělesná kultura je soustava tělesných cvičení a ostatních prostředků zaměřená na upevňování zdraví a zvyšování praceschopnosti. Tento názor je výsledkem lidové interpretace podstaty a cílů státních forem organizace zdravotnických opatření, interpretace, která je rozšířena díky propagační práci masových sdělovacích prostředků. Vzhledem k tomu, že sport není do těchto forem zahrnut, není respondenty subsumován pod pojem tělesné kultury. Přitom lidé nejen chápou společenský význam tělesné kultury a její vliv na všestranný rozvoj člověka, ale mají kladné mínění i o nezbytnosti masového a vrcholového sportu.

Výzkum ukázal, že přání aktivně ve volném čase provozovat tělovýchovné a sportovní činnosti je ve vztahu přímé závislosti s přáním aktivně se věnovat jiným činnostem. Pro zjištění tohoto vztahu byl použit lineární korelační Pearsonův koeficient kovariance (viz tab. 1). Současně byl zjištěn záporný vztah mezi těmito ukazateli a jinými činnostmi pasivního charakteru nebo obsahově blízkými profesionální činnosti. Statistická analýza odhalila výskyt dvou bloků základních hodnotových orientací. První blok obsahuje takové hodnotové orientace, jako je zdraví, komunikace s lidmi, aktivní trávení volného času a zábava. Druhý blok obsahuje tyto hodnotové orientace: rodina, prospěšnost lidem, připravenost ke konkrétní činnosti. První blok je ve větší míře charakteristický pro muže, druhý pro ženy. Na základě toho bylo možno určit existenci typicky „ženských“, typicky „mužských“ (včetně sportu) a společných (včetně tělesné výchovy) aktivit.

Pravidelná tělovýchovná aktivita je v populaci málo rozšířena: pravidelně cvičí 4,7 % pracujících, nepravidelně 12,4 % a vůbec ne 82,6 %. Ve skupině

Tabulka 1. Vztah mezi přáním provozovat tělovýchovné a sportovní aktivity a zájmem o jiné činnosti ve volném čase (N = 966)

Činnosti ve volném čase	Zájem o tělovýchovné činnosti r	Zájem o sportovní činnosti r
návštěva kina	0,169	0,186
poslech hudby	0,168	0,198
čtení	0,177	0,194
rybaření, myslivost	0,460	0,518
sport	0,685	—
základní a rekreační tělesná výchova	—	0,685
turistika	0,197	0,209
jízda na kole	0,371	0,388
komunikace s přáteli	0,159	0,188
návštěva kavárny, taneční zábavy	0,176	0,279

r = koeficient lineární korelace

Všechny koeficienty jsou významné na hladině $P < 0,01$.

Tabulka 2. Frekvence tělovýchovných a sportovních činností u sledovaných sociálně demografických skupin podle věku a pohlaví (v %)

Frekvence	Colon									Artemis								
	Pracující						Ekonomicky neaktivní			Pracující						Ekonomicky neaktivní		
	muži			ženy			muži + ženy			muži			ženy			muži + ženy		
	Věk																	
	do 28	29 až 45	nad 46	do 28	29 až 45	nad 46	do 28	29 až 45	nad 46	do 28	29 až 45	nad 46	do 28	29 až 45	nad 46	do 28	29 až 45	nad 46
vůbec necvičí	24,4	50,7	82,0	60,0	63,2	80,0	61,5	74,6	87,8	16,5	45,3	62,9	53,8	60,0	83,9	24,2	52,8	81,4
nahodile	53,8	38,5	18,0	21,8	20,8	15,0	25,6	19,0	10,8	42,7	35,3	32,3	25,6	24,2	12,9	12,1	36,1	18,6
2—3krát měsíčně	—	5,1	—	10,9	6,4	—	—	—	—	6,8	3,6	4,8	2,6	7,5	3,2	21,2	—	—
1krát týdně	13,3	5,7	—	7,3	9,6	5,0	5,1	4,8	—	17,5	2,2	—	12,8	6,7	—	27,3	—	—
2—3krát týdně	4,5	—	—	—	—	—	7,8	1,6	1,4	13,0	9,3	—	5,2	1,6	—	—	2,8	—
víc než 3krát týdně	4,5	—	—	—	—	—	—	—	—	3,5	4,3	—	—	—	—	15,2	8,3	—

ekonomicky neaktivních pravidelně cvičí 4,9 % (pouze ženy v domácnosti), nahodile 5,7 % a vůbec ne 89,4 %. Celkově bylo zjištěno, že ze všech nejméně se aktivně věnují tělovýchovným nebo sportovním činnostem pracující ženy (pouze 1,4 % pravidelně cvičí).

Ženy se spolu s muži aktivně účastní života ve všech sférách společenského života, aktivně se podílejí na budování socialismu v naší zemi. Přesto však existují ještě okolnosti, které dosud omezují jejich aktivní zapojení do tělovýchovných a sportovních činností.

Také věkový faktor ovlivňuje aktivitu lidí v oblasti tělesné kultury a sportu (viz tab. 2), což pravděpodobně souvisí se změnou způsobu života, jejichž nositeli jsou především mladí lidé.

Ostatní sociálně demografické ukazatele, tj. místo bydliště, rodinný stav, počet dětí apod., nebyly příčinou snížení nebo zvýšení úrovně aktivity v oblasti tělesné kultury a sportu u sledovaných skupin obyvatelstva.

Větší zapojení pracujících do sportovních soutěží než do tělovýchovných akcí lze podle našeho názoru vysvětlit takto: především samotným charakterem sportovní činnosti, za druhé tím, že se sportovní soutěže pořádají především v těch druzích sportu, které jsou v zemi populární (košíková, box, volejbal, lehká atletika apod.). Masový charakter sportu v zemi se projevuje také v tom, že dělníci a zaměstnanci se účastní soutěží dospělých na všech úrovních. Sociální prostředí ekonomicky neaktivních občanů není pro organizování sportovních soutěží příznivé. Většina žen v domácnosti a penzistů odpověděla, že se zúčastnili sportovních soutěží v období školní docházky. (Velký počet osob, které splnily odznak zdatnosti není v současné době ukazatelem uvědomělého vztahu k tělovýchovným soutěžím, neboť tento tělovýchovný komplex je povinný pro všechny občany země).

Vztah žen v domácnosti a penzistů k tělovýchovným a sportovním činnostem se utváří v době, kdy ještě nejsou příslušníky této sociodemografické kategorie. Je přirozené, že jejich současná činnost má vliv na formu projevu dříve zformovaných názorů, zvyků a zájmů. Uvedená účast na sportovních soutěžích v období školní docházky svědčí o předcházející sportovní aktivitě. V současnosti se však jejich potřeby uspokojují v závislosti na reálných podmínkách a charakteristikách této sociální skupiny.

Celkově výsledky výzkumu prokázaly, že mezi sledovanými ukazateli existují významné vztahy. Zvyšováním počtu soutěžících narůstá i počet pravidelně provádějících tělovýchovné aktivity. Tuto skutečnost potvrdily také výsledky rozhovorů s aktivisty a funkcionáři. Lze to vysvětlit tím, že určitý počet soutěžících se zapojuje do aktivního cvičení proto, aby se v budoucnu mohl zapojit do soutěží a dosáhnout dobrých výsledků.

Někdy však mají sportovní soutěže protikladný vliv na tělovýchovné aktivity. Popularita sportu v zemi na jedné straně a jeho vyloučení ze státních tělovýchovných akcí na druhé straně vedou k tomu, že se stejné osoby zúčastní jak sportovních soutěží, tak tělovýchovných akcí, především soutěží k plnění norem odznaku zdatnosti.

Pro tělovýchovné akce je charakteristická masová účast. Může se jich zúčastnit kdokoli, neboť prvky uvedeného tělovýchovného celku, tvořícího obsah odznaku zdatnosti, jsou vlastně velmi blízké přirozené pohybové aktivitě člověka. Malý počet účastníků tělovýchovných soutěží naproti tomu předpokládá uvědomělé jednání soutěžících. Výsledky korelační analýzy neprokázaly významný vztah mezi počtem osob, které se zúčastní tělovýchovných soutěží a počtem osob, které plní odznak zdatnosti. Tedy plnění norem odznaku

zdatnosti pouze v malé míře ovlivňuje počet aktivně cvičících podle státních tělovýchovných směrnic.

Je nutno mít na zřeteli také to, že úroveň rozvoje masového tělovýchovného a sportovního hnutí neodpovídala požadavkům sociálně ekonomického rozvoje země. Organizační nedostatky a slabé stránky v řízení tělovýchovného a sportovního hnutí značně ztížily dosažení masovosti.

Je nutno zkoumat motivy, jež jsou překážkou pro zapojení populace do tělesné kultury a sportu.

Na základě odpovědí pracujících i ekonomicky neaktivních občanů na otázku: „Proč se nezapojujete do tělovýchovné a sportovní činnosti?“, lze vytipo-
vat čtyři skupiny motivů:

- příčiny souvisící s profesionální a společensky angažovanou činností
- příčiny souvisící s konkrétními formami organizace tělesné kultury
- subjektivní příčiny, jež nesouvisí ani s profesí, ani systémem tělesné výchovy v zemi, či povinnostmi individua v domácnosti
- příčiny, vyplývající z postavení člověka ve struktuře rodiny a z toho vyplývajících činností.

Výsledky výzkumu ukázaly, že příčiny u necvičících mají dosti složitý charakter a nelze je objasnit jedním faktorem. Lze vymezit určitá „motivační jádra“ a na tomto základě osvětlit vzájemné vztahy mezi těmito příčinami. Na základě korelační matice při použití metody mnohonásobné korelační analýzy byly vyznačeny tři roviny vztahů v celkové struktuře motivů neaktivity v oblasti tělesné kultury.

V první rovině působí takové vztahy, jako jsou pracovní činnost člověka a objektivní konkrétní podmínky pro uspokojování zájmů a potřeb v oblasti tělesné kultury a sportu. V druhé rovině jsou vyjádřeny vztahy lidí k tělovýchovným a sportovním činnostem v rámci daných možností organizace tělesné kultury. Třetí rovina odráží postavení člověka ve složitém systému životních aktivit. To znamená, že „jádro“ struktury motivů je tvořeno třemi základními komponenty: pracovní činností, organizací tělesné kultury a hodnotovými orientacemi subjektu. Tělovýchovná a sportovní aktivita různých sociálně demografických skupin obyvatelstva je podmíněna především specifickými charakteristikami konkrétní profese nebo sociálním statutem individua, což má rozhodující vliv na jejich způsob života.

Tyto problémy jsou v současné době na Kubě velmi aktuální. Výzkum daných otázek je jedním z nejperspektivnějších směrů organizace masové tělesné kultury a sportu a řízení jejich rozvoje, a tedy i konkrétních cest dalšího pronikání tělesné kultury a sportu do způsobu života obyvatelstva.

Přeložil František Joachimsthaler